

Andreas Kossert, **Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945.**
Brno: Host, 2011, 479 s. ISBN 978-80-7294-414-9

V roce 2011 se dostala i českému čtenáři do rukou úspěšná publikace Andrease Kosserta *Chladná vlast*.¹ Již volbou titulu autor naznačil, že zjevně nepůjde o pouhé převyprávění „šťastného příběhu“ o úspěšné integraci Němců, odsunutých po druhé světové válce z území střední, jihovýchodní a východní Evropy, do nitra německé poválečné společnosti. Nasvědčuje tomu i esteticky velmi zdařilá knižní obálka. Kossertova kniha je oděna do reprodukce obrazu Caspara Davida Friedricha „Česká krajina s Milešovkou“ z roku 1808, která je přelepena poštovními známkami Německé spolkové pošty s vyobrazenými zástupy německých vyhnanců. Imprese stesku po domově, lásky člověka k rodnému kraji, ale i bolesti spojené s útrapami samotného vyhnání proto provází čtenáře od prvního kontaktu s knihou. Její vizuální stránka však odpovídá i stránce obsahové: Kossertova kniha zpochybňuje mýtus úspěšné integrace vyhnanců v zemi hospodářského zázraku, který byl v SRN pěstován do poloviny 80. let 20. století.

Pokud bychom měli stanovit leitmotiv knihy, pak je jím bezpochyby snaha postavit vyhnance do centra historického výzkumu, tak jako to – podle názoru autora – učinila v roce 2005 výstava s názvem „Útěk – vyhnání – integrace“, a začít je vnímat jako oběti: „je na čase konečně začít chápat odsunuté Němce jako oběti, které netrpěly jen útekem a vyhnáním, nýbrž také bezcitností svých vlastních krajanů“ (s. 16). Nápadně až naléhavě vyznívá také autorův apel na ukončení „ideologizace“ vyhnanecké otázky, které byla tato problematika od samého počátku vystavována. Na úvod je ovšem třeba zdůraznit, že Kossert dává zřetelně najevo, že tento přístup nemá být pokusem o změnu paradigmatu na ose oběti – pachatelé. Autor nepochybně ani nerelativizuje vinu Německa za rozpoutání druhé světové války, fyzickou likvidaci milionů Židů a páchání celé řady dalších nacistických zvěrstev (ba naopak, viz například s. 29 a 31). Jeho kritika nesměřuje k „východoevropským státům“ – byť průběhu vyhnání věnuje samostatnou kapitolu a osobně s ním nesouhlasí –,² ale především k západoněmecké většinové společnosti.

Příslušníky současné generace může zaujmout již úvodní sdělení první kapitoly. Kossert zde totiž připomíná, že se Německo po dlouhou dobu rozprostíralo i za dnešní státní hranici SRN na Odře a Nise (ve Slezsku, Pomořansku, Východním a Západním Prusku, braniborské Nové marce) a že etničtí Němci obývali území od „Sudet“ až po litevsko-sovětskou hranici a dále k deltě Dunaje. Tato území nejen obývali, ale výraznou měrou se podíleli na jejich kulturním, politickém a ekonomickém vývoji. Kossert rovněž upozorňuje na fakt, že takřka během jedné generace se tato vzpomínka vytratila z kolektivní paměti

¹ V originále kniha vyšla pod názvem *Kalte Heimat* a vydal ji mnichovský Siedler Verlag v roce 2008. Andreas Kossert (*1970) absolvoval historii, slavistiku a politologii na univerzitách v Německu, Skotsku a Polsku. Po dlouhý čas působil na Německém historickém ústavu ve Varšavě a od roku 2010 pracuje v Německém historickém muzeu v Berlíně při nadaci *Flucht, Vertreibung, Versöhnung*.

² K vyhnání obyvatel německého původu, o kterém bylo rozhodnuto velmocemi na postupimské konferenci na přelomu července a srpna 1945, poznamenává: „Odsun jako takový lze v krajním případě ospravedlnit, loupení, vraždění a znásilňování obyvatelstva nikoliv.“

obyvatel SRN. Možná by bylo zajímavé, kdyby autor konfrontoval toto – opodstatněné – tvrzení se sociologickými výzkumy v SRN, popř. v dalších státech.

S ohledem na cíle publikace můžeme za nosnou část textu považovat kapitoly čtyři až osm. Vyhnanci se podle Kosserta stali ve své zemi nejen nevítanými hosty, se kterými se „místní“ museli jen velice neochotně dělit o své příbytky, ale obrátila se proti nim i jejich nenávisť za důsledky prohrané války. Zcela běžným se v tehdejší dobovém kontextu stala označení „přivandrovalec z východu“, „východní ksindl“ či prostě jen „pšonek“. Snad nejlépe ale vystihuje nálady obyvatel Kossertův citát dobového svědka: „Tři největší zla, to byla divoká prasata, mandelinky a utečenci.“ (s. 56) Soužití nových obyvatel se starousedlíky přitom značně komplikovala skutečnost, že vyhnanci přicházeli do poměrně heterogenní společnosti jako občané různého sociálního původu i náboženského vyznání a s pestrými hodnotovými rámci. Jejich sebemenší odlišnost – spisovná němčina, konfese či prostě jen jiný životní styl – pak představovala záminku pro nepřátelské až nenávislné chování. Ztráta sociálního statutu vyhnanců, kteří byli navzdory vysoké pracovní kvalifikaci ze 70 % umisťováni na venkov, způsobovala jejich další frustraci, degradaci a segregaci. Kossert dokazuje, že vyhnanci trpěli nejen ztrátou veškerých materiálních jistot, ale rovněž tím, že jejich žal nebyl nikým vyslyšen. Jako „konkurenční oběti“ museli mlčet, což jim způsobovalo, jak autor dokládá na řadě psychologických a psychiatrických studií, duševní traumata.

Tíživá sociální situace vyhnanců po příchodu „na západ“ a složitý proces jejich integrace jsou tématem následující, v pořadí páté, kapitoly. Stav vyhnanců charakterizoval hlad, nedostatek bytových prostor a především neochota, s jakou jim domácí obyvatelé poskytovali pomoc. Pro vyhnance byly zřizovány provizorní plechové příbytky, které „zdebily“ okraje měst SRN ještě dlouho po válce. Situace těchto „homo barackiensis“, jak je v roce 1952 nazvaly *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, se přitom měnila k lepšímu jen pozvolna. Odškodnění za ztracený majetek v důsledku schválení zákona o okamžité pomoci (1949) a zákona o vyrovnání břemen (1952) bylo sice nepatrné, nakonec se však ukázalo jak z psychologického, tak z ekonomického hlediska jako přínosné, neboť pomohlo nastartovat ekonomiku k hospodářskému zázraku. Přispělo také k začlenění vyhnanců do nového prostředí. Symptomatické je, že odškodnění se stalo trnem v oku původního obyvatelstva, které mělo za to, že vyhnanci „dostali příliš“. Zajímavým postřehem je také vyhnanecská snaha o intenzivní začlenění, která se podle autora mnohdy měnila v extrémní přizpůsobivost, jež se odrážela v jejich důrazu na slušnost, čistotu, píli a pracovní morálku. Přesto v očích starousedlíků platili ještě dlouho po konci války za občany druhé kategorie a stávali se terčem četných pomluv, předsudků a lživých obvinění.

O to větší byla potřeba vyhnanců setkat se „svými“ krajany. To však bylo zpočátku, vzhledem k cílenému rozptylování vyhnanců do menších komunit a platnosti zákona o zákažu sdružování, složité. Navzdory tomu zakládali vyhnanecské svazy, tzv. landsmanschafty, které plnily zpočátku funkci pomocníka v nouzi, po zlepšení sociální situace se pak snažily uchovávat vyhnanecskou kulturu. Ohromný voličský potenciál vyhnanců způsobil, že se o jejich hlasy předháněly takřka všechny politické strany, které nešetřily nereálnými sliby (především sjednocení Německa v hranicích z roku 1937). Z dnešního pohledu může působit až směšně výrok Willyho Brandta, ideového architekta německé východní politiky, na

německém setkání Slezanů v roce 1963: „Vzdát se je zrada.“ A východní smlouvy, vyjednané a ratifikované sociálně-liberální koalicí, tak skutečně chápány byly. Způsobily radikalizaci vyhnaneckých svazů, což mělo za následek ztrátu podpory veřejného mínění, které je považovalo za extremisty.

Fenomén chladného přijetí v nové vlasti se netýkal pouze západní části rozděleného Německa. Dokazuje to kapitola „Zatajené čtyři miliony. Vyhnanec v sovětském okupačním pásmu a v NDR“. Kossert dokazuje, že v sovětské okupační zóně byl tlak na asimilaci vyhnanců ještě větší než na západě. Patrné to bylo již z užívaného pojmosloví – nikoliv vyhnanec či utečenec, ale přesídlenci (!). Vzpomínky na domovinu měly být občany NDR absolutně vytěsněny: přesídlenci měli zakázáno nejen sdružování, ale i zpěv písní ze své domoviny. Vrcholem asimilačních snah byla nová ústava NDR z roku 1974, která zakotvila zákaz militaristické a štvavé propagandy a předpokládala její stáhnutí, což jasně cílilo na vyhnanec. Kossert dává přísnou asimilaci vyhnanců v NDR do souvislosti s jejich nadproporčním zastoupením mezi východoněmeckými uprchlíky do SRN (0,8 z 2,6 milionu osob).

Andreas Kossert v empiricky bohaté a zároveň čtivé studii jasně ukázal, že integrace vyhnanců do západoněmecké společnosti rozhodně nebyla nezlomným úspěchem, za který byla po dlouhou dobu vydávána. Nejen v důsledku ztráty domova, ale i chladného až nepřátelského přijetí v nové vlasti trpěly v Západním Německu miliony Němců. Autorovu práci je třeba rovněž vyzdvihnout pro zařazení četných obrazových materiálů, přehledových tabulek a pasáží, které téma obohacují. Českému čtenáři, jehož názory na západního souseda jsou bohužel stále ještě ovlivněny téměř půl století trvajícím komunistickou indoktrinací a informacemi, které se k němu dostanou skrze povrchní mediálně-politické síto, podává kniha množství důkazů, že řada německých vyhnanců a uprchlíků, byla „také obětmi“ nebo prostě jen „obětmi“.

Jakub Joza

Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku: význam náboženství jako identifikačního prvku při integraci do západních společností.* Brno: CDK, 2011, 384 s. ISBN 978-80-7325-264-9

Na přelomu tisíciletí a především v traumatickém období po tragických teroristických útocích na Světové obchodní centrum v září 2001 se islám začal dostávat do veřejného diskursu ve stále negativnějším světle. Tato změna se bohužel týkala i vnímání a hodnocení přítomnosti muslimských komunit v západních společnostech. V českém odborném prostředí se přesto fenoménu islámu v Evropě věnuje pouze malý počet odborníků, jejichž výzkum navíc působí nahodile a nesystematicky. V převážné většině českých mediálních příspěvků je kromě toho islámská kultura prezentována jako nové nebezpečí a hrozba. Ve skutečnosti jsou muslimové v Evropě již několik desetiletí plně etablováni a jejich komunity se staly nedílnou součástí evropské společnosti.